

BAJTARJI

Bila je prav posebno lepa nedelja. Sončne jase so se že sprostile snega in kar živo zelenje je kljuvalo iz tal. Teloha in resja je bilo že na izbiro, vrbovje ob Hrastnici je že tudi ponujalo svoje popje, čeprav je bila cvetna nedelja še precej daleč. Jaka si je zataknil teloh za klobuk in jo sekal po grapi v globel.

V Hrastnici se je pasla še megla, medtem ko se je na grebenih Sv. Ožbolta, Sv. Andreja, Sv. Mohorja in Fortunata vse kopalno v deviškem soncu. Bajte ob potoku so bile ovite z ivjem, skozi ledeno rožnata okna ni moglo predreti oko in kadar je kdo stopil iz bajte, so vrata zaškripala in so se pri podbojih utrgale ledene sveče.

»Dobro jutro, Jaka!« ga je pozdravil Fuflježev Blaž, fant Jakovih let, pa pritlikave rasti in s čudno nabrekliimi ustnicami, ki so mu dajale izraz topoglavega človeka. Ko je korakal, je hlatal tudi z rokami, kot bi dajal nogam poguma. V družbo je rad zahajal, pa so se ga otepali kot podrepne muhe. Fuflježu to še za mar ni bilo, našel je že kako luknjo pri mizi, da je prismolil k njej tudi svoj stol in svoj kozarec.

»Ali greš v Loko?« je pobaral Jaka.

»Da, v Loko,« je zamomljal Jaka, ki bi bil rad zatopljen v svoje misli in rad na samem našel Rezo.

»Isto pot imava torej, Jaka. Naju vsaj strah ne bo, ha, ha!« se je zarežal Fufljež in napel debele ustnice.

»Drv si pa natolkel, da jih ta hrib še ni videl toliko,« je nagovarjal Jaka, ki je še zmerom molčal.

»Jih bo nekaj!« je zagodel, zdelo se mu je pa le dobro, da ga pohvalijo tudi drugi.

V Loki je že pozvanjalo. Sv. Jakob je nabijal s samozavestjo farnega poglavarja in lastnika starinske cerkve, uršulinski zvonovi so drobili, kot bi posnemali korake gojenk, ki brze po stopnicah v svetem molku in vse v črnih haljah, kapucini so se pa skoraj prepirali, kot bi hoteli dopovedati, da je le tam prava vera doma.

V mestu je bilo že natrpano ljudstva. Ob zgornjih trgovinah na širokem trgu so se zbirali ravanski gruntarji in gruntarski fantje, ob spodnjih pa hribovci.

Jaka, ki je imel opravka »Pod nunami«, je moral mimo ravanskih gruntarjev in gruntarskih sinov. Opazil je tudi preklastega Ceneta, ki se je šopiril med svojimi prijatelji in priliznjenci. Črno suknjo je imel, kakršne niti nadučitelj nima, lakaste čevlje in usnjate rokavice. Seveda ne na obeh rokah, to bi ne bilo gosposko.

Jaka se še zmenil ni za Cenetove izzivajoče poglede, zaradi drugih mu je bilo in jih je pozdravil:

»Bog daj, dober dan!«

»Bog daj, Jaka!« so mu odgovorili, le Cene se je delal, kot da je preslišal Jakov pozdrav.

Po maši je našel Jaka nekaj hribovskih fantov in čeprav Jaku ni bilo po volji, so zavili k »Maževcu«.

»Radi krožnika juhe te ne bo vrag vzela,« ga je dražil Zmrzlikarjev Jurij.

»Kozarec vina te tudi še ne bo vrgel,« je pritegnil Stisnežev Jaka.

»Koga naj bi se pa bal, Jaka, zaslužil si ga, še Kopač sam, ki ne hvali rad, je rekel, da ni mogel najti boljšega drvarja,« se je prilizoval Pretegnjenčev Tine, ki je znal dobro smerjati, še bolje piti in ki se je zmerom rad prislinil omizju, kjer se je na vse pretege zalival. Največkrat je noč od nedelje do ponedeljka prespal v gostilniškem hlevu.

Jaka je hvala ogrela in kar prvi je odprl vrata in vstopil.

»Francka, štefan vina!« je ukazal kar se da moško, ker so pri gosposki mizi sedeli Cene in njegovi gruntarski priganjači. Jaka je to zbadlo, mislil si pa je, le eden naj se spozabi, vse škricarske cunje jim strgam s teles.

»Fantje, le pijmo za pošten denar!« je siknil Pretegnjenčev Tine, čigar pesti niso bile mehke.

»Tako je!« je zbadal tudi Jaka.

»Francka, štefan vina!« je velel Cene in vrgel na mizo šop zmečkanih stotakov. »Če nam zmanjka, imamo pa kredit, ali ne, Francka?«

»Še kolcalo se ti bo po njih, uš presita,« ga je uščipnil Zmrzlikarjev Jurij.

Cene je že vstal, da bi se znosil za tako žalitev, pa ga je tovariš potegnil nazaj.

»Cene, nikar, ni varno. Ne poznaš jih!« mu je šepnil.

»Prekleti bajtarji!« je zaklel Cene in objestno spravljal bankovec, češ, mi imamo, pa vi pokažite.

»Da, bajtarji smo! Pa imamo več v glavi kot poškrificani gruntarji, ki so pijavke, ker bodo gruntom kri izpili. Saj niste nič! Med delavce ne marate, ker vas je sram, gruntarsko delo vam pa smrdi,« je vrelo iz Jaka, ki je stiskal pesti.

Stisnežev Jaka je bil še najbolj miren in preudaren fant in se je prisedel k Jaku. Oba sta si bila še izza šolskih klopi najboljša prijatelja.

»Jaka, pomiri se, le boja nikar. Saj se jih ne bojimo, lahko imamo pa smolo, ali preveč dobiš ali pa preveč daš. Oboje je slabo!« ga je pregovarjal. Cene pa je dobival pogum.

»Golazen bajtarska, beraška. Kadar vam voda v grlo teče, smo gruntarji dobri, kaj?«

»Za take še ne zmrdnemo ne, kot si ti!« se je razvnel Zmrzlikarjev Jurij.

»Ovadu, pijavka delavska, zakaj si pa v Kranju bil ponižen kot pobit kuža,« ga je zbadel Jaka, ki je že davno iskal prilike, da mu pove tudi to, kar ga je najbolj bolelo.

»Komunistični agitator!« je zarežal v jezi Cene in kot bi trenil, so vsi z njim vred zginili pri stranskih vratih. Jaka se je spomnil žgočih papirjev, ki jih je zakopal na dno skrinje.

»Pij, Jaka!« so ga nagovarjali tovariši, ki niso poznali njegove prave bolečine. Mislili so, da se v njem preliva in preriva jeza, ki ni mogla uveljaviti svoje volje in svoje moči.

Jaka je nagnil kozarec, in še, še. V zategnjeno hribovsko pesem je vnašal tudi svoj hreščeči glas.

»Fantje, zapojmo še eno, potem pa pojdimo. Nedelja je naša in za svoj denar smo pili,« je vreščal Zmrzlikarjev Jurij.

»Zapojmo, zapojmo!« je jecljal Tine, ki je že dremal.

Peli so in že vstajali ter se poslavljali.

»Fantje, še se oglasite!« je vabila Maževka, ko so se motali iz gostilne. Pod rokami so se prijeli in fantovsko razposajeno korakali skozi mesto, dokler niso zavili na Hudičevo brv. Slapovi so jim prevpili pesem in govoricu in še odmevov svojih korakov niso slišali.

Na križpotju so se prijatelji poslovili. Jaka je moral dalje po Hrastnici, Zmrzlikarjev Jurij desno v hrib, onadva pa levo. Podajali so si roke, kot bi se za večno razhajali.

Čez nekaj trenutkov je Jaka slišal le žuborenje Hrastnice in odmevanje svojega koraka.

»Na, prekleti komunist, pa se sedaj posmehuj!« je čul Jaka v trenutku, prav tako v trenutku pa začutil na glavi udarec.

»Cene!« je še kriknil, razločno je namreč videl Cenetov obraz, potem se mu je zmehljalo. Po roki je čutil toplo tekočino, roka mu je postajala mrtva in mrzla. Nič ni čutil mraza in prav nikakih bolečin. Vse je bilo tako čudno omotično, kot da bi se bil čez mero napil.

Ko je odprl oči, ki so bile trudne in nekam zaslužene, je šele začutil, da je slab. »Saj sem zaklan,« je zmedeno pomislil, ko so se v snegu pokazale krvave lise in je bila lopatasta roka vsa pokrita s strjeno krvjo. Glava ga je bolela od udarca.

Hotel je vstati, pa se mu je zvrtničilo; kot bukov trš se je sesedel v sneg. Obšel ga je strah.

»Saj še zmrznem tukaj! Kako naj prikličem živo dušo.« Zazeblo ga je in stresel se je po vsem životu. Slišal je o pljučnici, njegov brat Janez jo je že imel, slišal je o strašni smrti ljudi, ki zmrznejo pri popolni zavesti, in nehote je začel moliti. Z zdravo roko si je podvihal suknjič, da ni sedel prav na snegu, ranjeno roko pa je stiskal k sebi, da bi jo ogrel in obudil k življenju.

Reza se je tisti dan zamudila v Loki, posebej pa še za Kamnitnikom pri konjederki, ki ji je varila zdravila za bolno mater. Zelišč in mešanic ni bilo ne konca ne kraja, da je bila Reza že na trnih: »Kaj poreče Jaka, ko me ne bo našel doma. Vlačí se, bo rekel. Ali se spodobi, da gre mlado dekle samo po samotni grapi, pa še ponoči,« si je očitala.

Vzela je zdravila, pa misel na bolno mater je ugasnila, upanje na zdravilno moč konjederskih zelišč se je razmehljalo, le misel na Jaka se je oklepala njene duše.

Reza se v mestu nikjer ni ustavila. Luna je svetila, pota so ji bila znana in strahu ni poznala.

Ko pa je zavila v Hrastnico, je pred vsakim znamenjem zmolila očenaš za njega, ki jo je misel nanj morila in nekam čudno ji je zastajala noga, čim dalje v dolino se je pogrezal njen korak.

»O moj Bog, o moj Bog!« ta vzdih jo je ustavil. Prisluhnila je, zgrozila se je, toda glas ji je bil znan, čeprav je bil sedaj izmučen in čudno izstradan, izsušen.

»Ljudje božji, pomagajte!« je še slišala in nagloma razumela.

»Jaka, Jaka, za božjo voljo, kaj ti je, Jaka!« Divjala je v smeri, odkoder je prihajal klic na pomoč, pozabila je nase, na Hrastnico, na sneg, na vse.

Na ovinku je ležal Jaka, se tresel od vročine in mraza in okrog njega je bilo vse krvavo.

Reza je pokleknila k njemu, v luninem svitu spoznala, da je ranjen, spoznala tudi, da mu je glava zatekla.

»Vstani, Jaka, jaz sem pri tebi,« mu je klicala, Jaka pa je hropel in šele, ko mu je s svojimi rokami ohladila čelo, je odprl oči in debele solze so se mu vlile.

»Reza, ti si!«

»Vstani, Jaka!« mu je prigovarjala v joku in ga sama skušala dvigniti.

»Ne morem!«

»Moraš. Saj mi še zmrzneš. Le kdo te je, kdo, povej mi!«

»Cene!« O Cenetu je slišala, saj ji je Jaka pripovedoval o njem toliko slabega.

Reza je bila močna, prava hribovska ženska, ki bi Jaka ne bila pustila v snegu za nobeno ceno in če bi ga morala optati na hrbet.

»Poskusi na noge, ti bom pomagala!« mu je dajala pogum.

Posrečilo se ji je, da se je Jaka dvignil. S težavo je šlo, pa vendar. Trdo se ga je oklenila za zdravo roko in ga skoraj vlekla s seboj.

Jaka se je z gibanjem ogrel in tudi moč se mu je vrnila v noge. Glava ga je bolela in rokov se mu je lepil na ranjeno roko, ki je ni mogel premakniti. Mrtva je bila, tuja.

»Da bi se ti le prisadilo ne!« je Reza glasno izrekla svojo skrb.

»Imam dobro kri, sicer pa ne bo nič hudega. Najprej me je po glavi, potlej me je še malo sunil,« je tolažil njo in samega sebe.

Izmučena, prepotena je pripeljala čez kaki dve uri svojega ljubljenca v bajto. Z arniko mu je izprala roko — rana je bila silna. Z velikim nožem je bilo prerezano mišičevje, da je zarezal na dolgo in široko zijala.

Na glavo mu je navezala v mrzlo vodo namočeno ruto, mu postlala pri peči in mu stregla kot usmiljeni Samaritan.

»Ali si huda name?« jo je tiho poprašal, ko je morala počivat k materi. Stisnila mu je roko, na njegovo lice pa je zdrknila njena vroča solza.

Drugi dan je o nezgodi obvestila Jakovo mater in Kopača.

Materi je kar sapa zastala, s predpasnikom si je zakrila obraz in se glasno razjokala.

Čez dva dni se je Jaka vrnil domov, z njim je bil tudi Kopač.

»Preklete dobro ga je šavsnil,« je zatrjeval, »ampak takega hrusta ne stre tako hitro. V dobrem tednu bo že hlode pehal,« je govoril materi, ki ni odmaknila oči od sina, ki je bil bled in kar splahnjen. Vendar se je roka dobro celila, otek je ponehal in prsti so se že pregibali.

»Bo že, bo že, Jaka, le korajžo! Dobro, da veš, kdo te je. Ne bo poceni ta reč. Za nož so sedaj stroge kazni,« je ogovarjal Jaka.

Ceneta so tedaj že odgnali žandarji. Ko je iz zasede oklal Jaka, mu je kri kar zdvijala. Izzival je povsod in nevarno zabodel Bidetovega Janeza.

Vdano je sledil orožnikom, v duši pa koval maščevanje: »Jaka, tudi ti prideš za menoj, le brez skrbi bodi! Komuniste tudi zapirajo, pa še kako radi. Boš vsaj občutil, komu si vrgel v obraz ovaduha!«

Ko so ga gnali skozi vas, je obraz zakrival s klobukom, da bi ga ljudje ne spoznali. Tiho je klel svojo sramoto.

Iz knjige: Jan Plestenjak: »Bajtarji«, DSM, Celje 1937, str. 54—61.